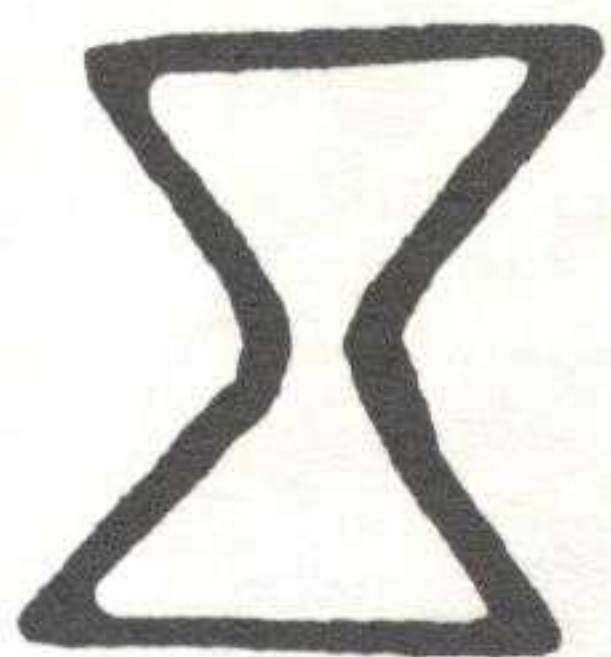

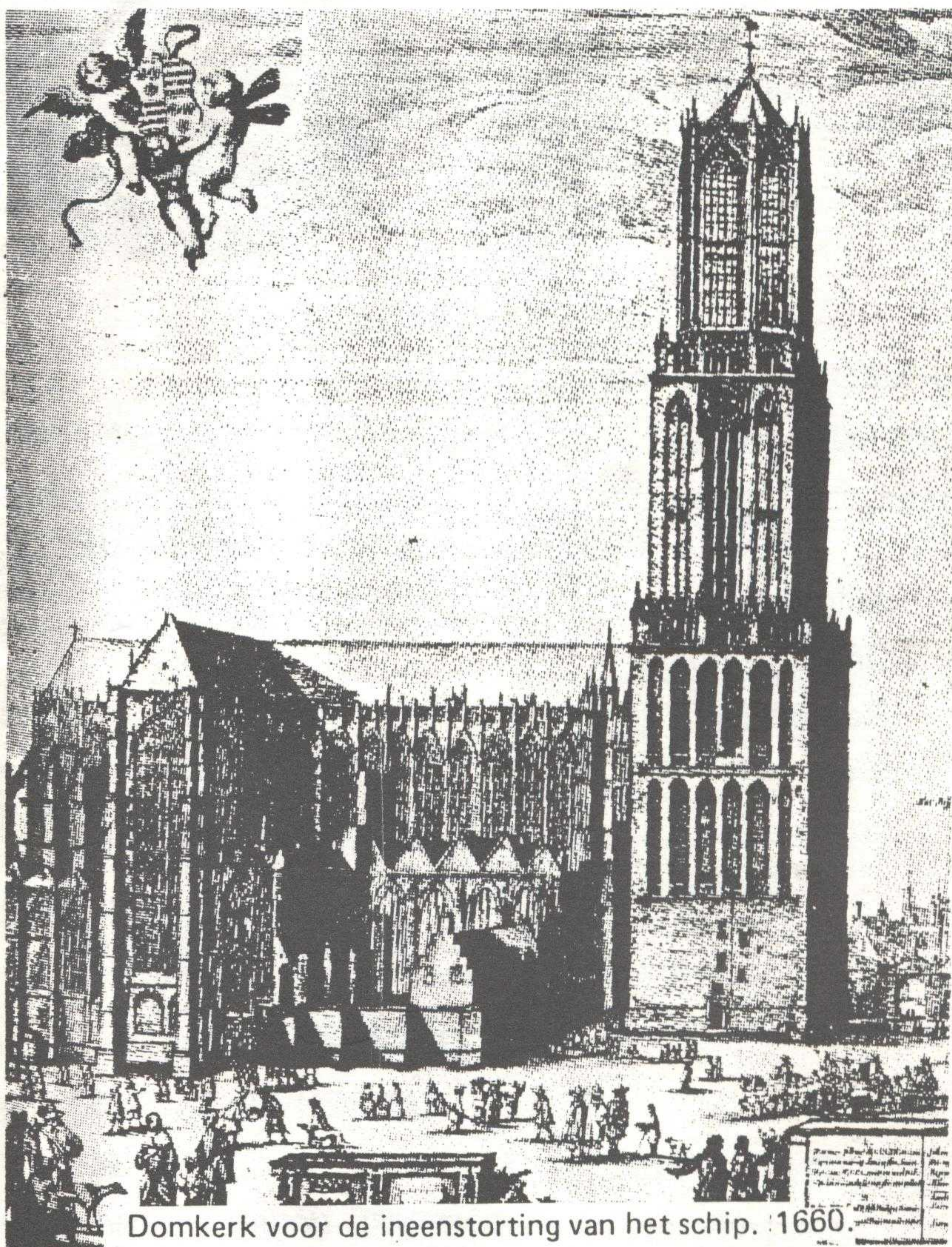

de Zandloper

Periodieke uitgave van de Vereniging Oud-Ede
verschijnt elk kwartaal

17e JAARGANG - nr. 1

MAART 1989

Domkerk voor de ineenstorting van het schip. 1660.

m. meeuwissen

Bedrijf: Frankeneng 102
Postadres: Amsterdamseweg 66
6712 GK Ede
08380 - 35050

meeuwissen
voor versheid, kwaliteit en service

ALLES VOOR DE DOE-HET-ZELVER

Autolakken

Draadmateriaal

Gereedschap

Verf

IJzerwaren

* Bezorgen

gratis

Hout Board Triplex

Wandplaten Schroten

Wandweefsel

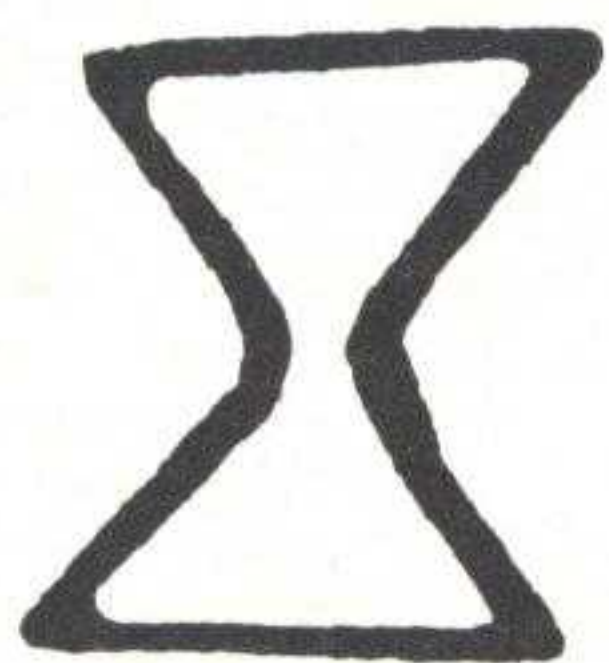
Dit alles natuurlijk bij

**DOE-HET-ZELF
MARKT**

ELBERT JANSEN V/H DE NOOY

* Wij geven U een
deskundig advies

KOLKAKKERWEG 65 - 67
EDE, TEL. 08380 - 11680

de Zandloper

Periodieke uitgave van de Vereniging Oud-Ede
verschijnt elk kwartaal

17e JAARGANG - nr. 1

MAART 1989

DAGELIJKS BESTUUR VERENIGING "OUD-EDE"

voorzitter Drs E. Broekhuis, Magnoliaaln
69, 67 6711 WC Ede Gld
tel.: 11916.

sekretaris Mw H.A. Blaauw-de Wit, Bea-
trixln 14, 6713 PS Ede Gld.
tel.: 11584.

penningmr. T. Hylkema, Bremln 42,
6713 EB Ede. tel.: 18808.

ere-lid G.W. Bos

AFGEVAARDIGDEN van de vereniging

Stichting Ir J. Ubbels, v Irhovenln 9
Tegelmuseum 6711 MN Ede Gld.

Monumenten JJG vd Pol, Burg Prinsln 26
Commissie 6711 KD Ede Gld.

MUSEUMADRES Museum Oud-Ede, Museumpln 7
6711 NA Ede. tel.: 19554.

geopend: maandag t/m vrijdag van
10-12 uur en 14-17 uur.

CONTRIBUTIE min. f 15,- p.jaar, te stor-
ten op giro 3534268 van penn.
mr Vereniging Oud-Ede te Ede.

REDAKTIE van het blad De Zandloper.

E. Hendriksen, Gr Bentinckln
22, 6712 GT Ede. tel.: 11229.

Mw H.A. Blaauw-de Wit, Bea-
trixln 14, 6713 PS Ede Gld
tel.: 11584.

eindred./ S.J. Ouwendijk, Annadaal 22
opmaak 6715 JA Ede. tel.: 33089

VERANTWOORDING VOOR TEKSTEN

De Redactie van De Zandloper is u er-
kentelijk voor bijdragen in de kopy.

Verantwoordelijkheid voor de inhoud
van historische - en technische gege-
vens blijft uitdrukkelijk voorbehou-
den aan de inzender van de kopy.

De redactie neemt geen verantwoording
voor het eventueel niet vermelden van
de bron, etc. bij ingezonden artikelen.

OVERNAME VAN ARTIKELEN UIT ZANDLOPERS.

Gehele of gedeeltelijke overname van
artikelen uit dit blad is alleen toe-
gestaan na toestemming van de redactie.

LIDMAATSCHAPSKAARTEN en MUSEUMJAARKAARTEN

Lidmaatschapskaarten voor leden en Mu-
seumjaarkaarten kunnen tijdens de
openingsuren worden afgehaald aan de
balie van het museum.

KOPY voor de volgende ZANDLOPER.

Kopy voor het eerstvolgende nummer van
dit blad graag inzenden aan de redactie,
p/a Museumpln 7 te Ede, en wel vóór.....

10 mei 1989

VAN DE BESTUURSTAFEL

Van betrouwbare zijde is ons medegedeeld dat de heer E. Hendriksen, jarenlang een actief lid van de Vereniging Oud Ede, herstellende is van de ziekte die hem in het najaar van 1988 getroffen heeft.

We wensen hem van deze plaats van harte een algeheel herstel toe en we hopen dat hij binnenkort zijn plaats in de redactiecommissie weer zal kunnen innemen.

De voorbereidingen voor de verbouwing en de herinrichting van het museum vorderen gestaag. Op dit moment is nog niet bekend of de Rijksmonumentencommissie instemt met het verbouwingsplan. De gemeente Ede heeft een gunstig advies uitgebracht en dat schept de verwachting dat de toestemming binnenkort verkregen wordt.

Ieder lid krijgt begin april een uitnodiging voor de jaarvergadering op 18 april a.s. De agenda met de bijbehorende stukken worden toegestuurd. De heer J.M. van Hellenburg Hubar zal na het huishoudelijk gedeelte van de vergadering een lezing met dia's houden over de binnenstad van Utrecht. Aansluitend hierop wordt op 21 april a.s. een excursie naar Utrecht georganiseerd. Nadere informatie elders in dit blad.

Op 11 januari jl. hield de heer K. Boeder voor een goed gevulde zaal een interessante lezing over de boerderijen in de Gelderse Vallei. Na de lezing beantwoordde de heer Boeder de vele vragen uit het publiek.

De oproep in de vorige Zandloper waarin iemand gevraagd werd die de Zandloper persklaar zou willen typen heeft succes gehad. Advocatenkantoor Jager heeft spontaan gereageerd. De redactie richt een welgemeend woord van dank aan de familie Jager.

De museumjaarkaarten zijn weer te koop bij het museum. Jongeren tot 26 jaar betalen f 15,==. Vanaf 26 jaar f 30,==; leden van Oud Ede krijgen f 10,== korting. Personen in bezit van een Pas 65+ betalen f 20,==.

In verband met de herinrichting van het museum kan het helaas gebeuren dat U de deur gesloten vindt. Vooraf een telefoontje naar het museum (19554) voorkomt teleurstelling.

EEN ONDERZOEK NAAR DE BETEKENIS VAN DE WEST- VELUWSE PLAATSNAMEN. door Dr D. Otten.

Er is tegenwoordig meer belangstelling dan ooit voor de geschiedenis van de eigen woonplaats en regio. In de laatste decennia zijn er talrijke historische en heemkundige verenigingen van de grond gekomen en deze verenigingen hebben in hun bladen veel wetenswaardigs uit de historie gepubliceerd. Ook zijn er velen die hun energie steken in het genealogisch onderzoek of in het vastleggen en bevorderen van de streektaal. De interesse voor al deze onderzoeksgebieden is onder meer te danken aan de sterke toename van de vrije tijd. Velen beschikken tegenwoordig over de tijd en de gelegenheid om zich te verdiepen in zaken waarmee zich vroeger maar een heel klein deel van de maatschappij kon bezighouden. Een grote vooruitgang was ook dat de archieven en bibliotheken veel toegankelijker werden. Een archief is niet meer een verzameling vergeelde en verdorde geschriften, maar een onuitputtelijke bron van boeiende informatie.

Zo is ook de naamkunde niet meer het terrein van een klein aantal vakmensen, maar vele geïnteresseerden nemen kennis van de naamkundige literatuur. Genealogen gaan zelf op zoek naar de oorsprong en betekenis van een familienaam. Soms gelukt het om het ontstaan van een familienaam te reconstrueren: men ontdekt bijv. dat de eerste drager van de naam genoemd werd naar de boerderij waarop hij woonde, dat de boerderij de naam had gekregen van het stuk grond waarop de boerderij was gebouwd, en dat het stuk grond op zijn beurt de naam te danken had aan de daar aanwezige begroeiing. Ook uit veel studies over de geschiedenis van een dorp of stad blijkt de naamkundige belangstelling. In de inleiding of het eerste hoofdstuk van de studies wordt vaak iets verteld over

de (vermoedelijke) betekenis van de plaatsnaam, of men probeert uit de plaatsnaam iets af te leiden over de toestand ten tijde van het ontstaan van de plaats.

Er zijn veel plaatsnamen waarvan betekenis en oorsprong meteen duidelijk zijn. Nijkerk werd de naam van een nederzetting die ontstond rondom een nieuwe kerk, en de behuizingen op de enk ten westen van Harskamp kregen de naam van die enk: Westeneng.

Maar verscheidene namen zijn allesbehalve duidelijk. In die namen komen woorden of woorddelen voor die uit het taalgebruik zijn verdwenen. Ook komt het voor dat de naam in de loop van de eeuwen zo veranderd of verbasterd is, dat de oorspronkelijke betekenis nauwelijks meer te achterhalen is. Daar komt soms nog bij, dat de schrijvers van de oude archiefstukken schrijffouten hebben gemaakt en veranderingen hebben aangebracht. Het is helaas lang niet altijd zo dat een eerbiedwaardige oorkonde wat spelling betreft correct geschreven is.

De betekenis van de meeste plaatsnamen is echter - na ongeveer een eeuw naamkundig onderzoek - wel bekend. Er zijn naamkundige naslagwerken waarin de betekenis van plaatsnamen min of meer uitvoerig wordt verklaard. In die verklaringen staat vaak de schrijfwijze zoals die was bij de vroegste vermelding van de betreffende plaats. Over verscheidene namen zijn aparte studies verschenen. Een interessante of gecompliceerde naam gaf soms aanleiding tot een hele reeks artikelen. Niet altijd eindigt een verklaring in een naslagwerk of een artikel met een stellige conclusie, dat de naam alleen die ene betekenis moet hebben gehad. In het bekende "Woordenboek der Noord- en Zuidnederlandse plaatsnamen" van J. de Vries staan veel vraagtekens. En wanneer men de naamkundige naslagwerken en studies naast elkaar legt, blijkt dat het laatste woord over de betekenis van menige plaatsnaam nog niet geschreven is.

Een voorbeeld van een Westveluwse naam die aanleiding gaf tot uiteenlopende verklaringen en veronderstellingen is Scherpenzeel.

Behalve meningsverschillen en onduidelijkheden komen ook algemeen aanvaarde verklaringen voor, die weinig geloofwaardig zijn. Vooral wanneer men de geschiedenis van een streek of plaats min of meer kent, komt het nogal eens voor dat een historisch-taalkundige verklaring als onwaarschijnlijk

DRUKWERK

Periodieken, jaarverslagen, tijdschriften,
brochures, folders, briefpapier, rekeningen,
formulieren in bloks, sets, enz.

BINDWERK

Inbinden van boeken en jaargangen
tijdschriften met goud- of kleurfolie-druk op
boekband.

Archief- en bibliotheekdozen.

Restauratie van antieke boeken en bijbels.

Postverzending

Vouwen en insteken van brieven e.d. in
enveloppen.

Adresseren - sorteren - bundelen.

Horaplantsoen 2, 6717 LT Ede, Tel. 08380 - 79122

**Geen project
of kantoor
is ons te groot!
En geen winkel
te klein!**

Wij zijn gespecialiseerd om projecten-
kantoren en winkels snel en vakkundig
van elke gewenste vloerbedekking en/of
gordijnen te voorzien.
Eigen gordijnen-atelier en meubel-
stoffeerderij.

Eigen showroom.

Ook dit project,
museum Oud Ede, is
verzorgd door:

VD VAN DIJK B.V.
**INTERIEUR
VERZORGING**

ZANDLAAN 16 - 6717 LP EDE
TELEFOON 08380 - 32359

DURF IN MANNEN MODE

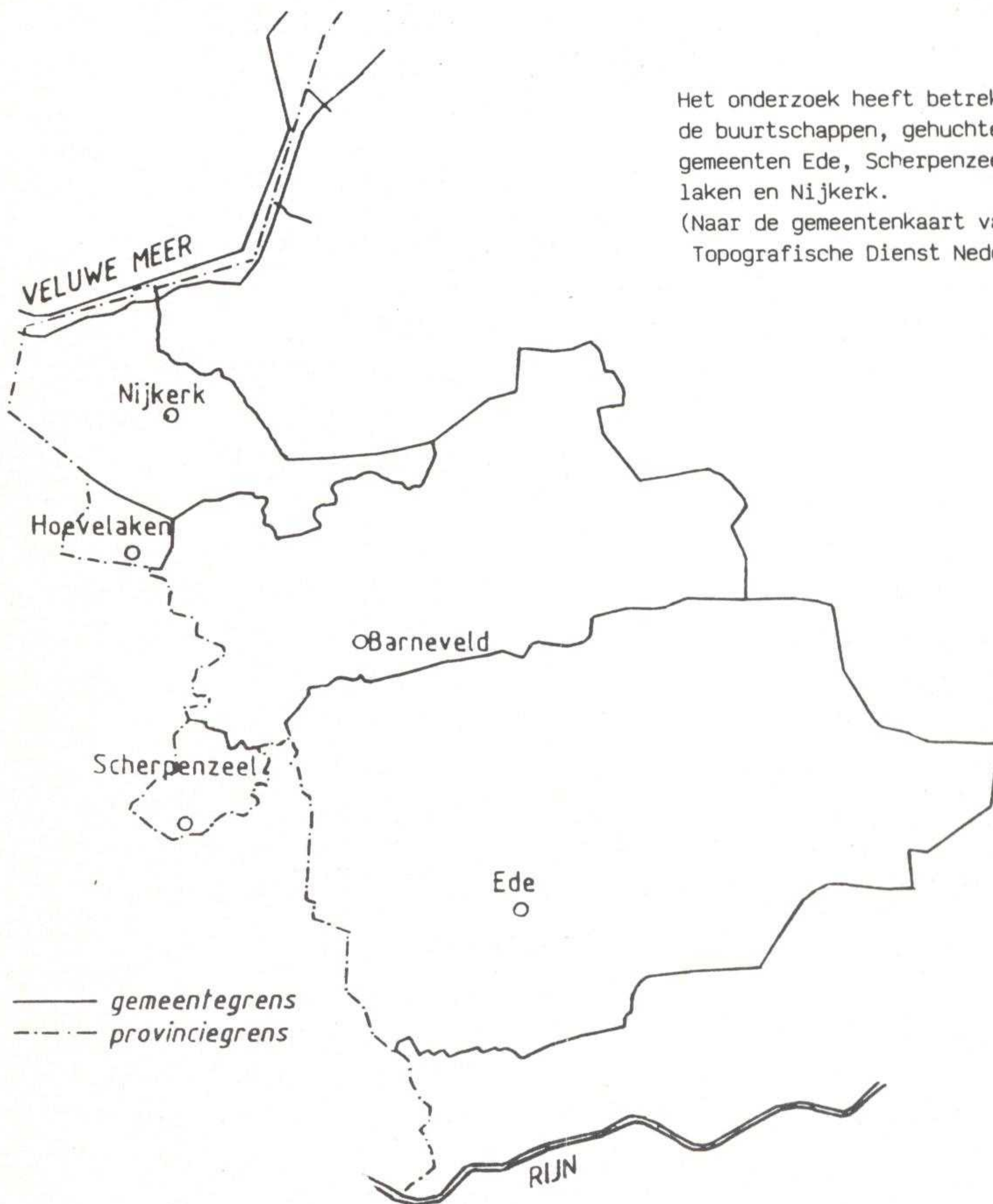
**ZEKER
MET...**

VAN DE WEERD
Grotestraat 32
Ede **MAN SHOP**

Mannen durven steeds méér
in mode. Maar mannen
willen vóór alles: zekerheid.
De zekerheid van topkwali-
teit. De zekerheid van een
topmerk, dus.

Voor een internationaal modeprogramma

wordt ervaren. Zo is het wel interessant om bij de verklaring van de plaatsnaam Otterlo te kunnen verwijzen naar een Germaanse vorm "utra" met de betekenis "otter", maar dan is nog allerm minst zeker dat de naam Otterlo moet worden verklaard als "bòs waar otters huisden". Ook de veronderstelling dat Harskamp zijn naam te danken zou hebben aan een kamp van een "heer" (= leger) doet enigszins gezocht aan. Harskamp en het naburige Harselaar en Harselo zijn laat-middeleeuwse

Het onderzoek heeft betrekking op de namen van de buurtschappen, gehuchten en dorpen in de gemeenten Ede, Scherpenzeel, Barneveld, Hoevelaken en Nijkerk.

(Naar de gemeentenkaart van Nederland, Topografische Dienst Nederland, 1984).

namen die een "alledaagse" betekenis moeten hebben gehad. Bij mijn onderzoek naar de betekenis van de Westveluwse plaatsnamen ben ik ervan uitgegaan, dat de nederzettingen vroeger een praktische en voor de hand liggende naam kregen. Men noemde een nieuwe nederzetting bijv. naar het gebied waar de nederzetting ontstond, naar de kwaliteit van de grond,

naar een meer of beek waaraan de nederzetting ontstond enz. Plaatsnamen hebben bijna altijd iets te maken met het landschap waarin de plaatsen ontstonden. Namen dienden zich soms zelf aan. In vergelijkbare landschappen ontstonden gelijke of soortgelijke namen; behalve Wessel op de West-Veluwe is er een Wissel en een Wiesel op de Oost-Veluwe; bij Bennekom lag een Halle maar bij Brummen ook.

Het verklaren van plaatsnamen met behulp van zuiver taalkundige studies en naslagwerken is daarom een riskante zaak. Onmisbare informatie verschaft de landschapsgeschiedenis: het is belangrijk om te weten hoe het landschap er ten tijde van het ontstaan van de plaatsnaam ongeveer moet hebben uitgezien. Ook moet worden nagegaan waar vroege ontginningen mogelijk waren, en waar pas in de late Middeleeuwen en daarna de gronden in cultuur konden worden gebracht. In sommige gevallen kan de archeologie informatie verschaffen. De aanwezigheid van graven uit de periode van de 5e - 9e eeuw toont aan, dat de gebieden in de nabijheid van de graven geschikt waren voor ontginning en bewerking, en dat er in die periode voldoende water was.

Binnenkort zal bij Uitgeverij Gysbers en Van Loon te Arnhem het boek "Landschap en plaatsnamen van de West-Veluwe" verschijnen. Het boek begint met een hoofdstuk over de landschaps- en bewoningsgeschiedenis van de West-Veluwe. Daarna volgt het hoofdstuk over de landschaps- en bewoningsgeschiedenis van de West-Veluwe. Daarna volgt het hoofdstuk met de verklaringen van de volgende plaatsnamen: Aanstoot, Achterhoek, Achterveld, Appel, Ark, Barneveld, Benedenbuurt, Bennekom, Boeschoten, Bovenbuurt, Deelen, Doesburg, Doesburgerachterveen, Driedorp, Drieënhuizen, Duist, Ede, Ederveen, Eschoten, Essen, Esveld, Fliert, Garderen, Garderbroek, Ginkel, Glind, Halle, Harn, Harselaar, Harskamp, Hoekelum, Hoevelaken, Holk, Kallenbroek, Klomp, Kootwijk, Kootwijkerbroek, De Kraats, Kruishaar, Lunteren, Manen, Meulunteren, Mossel, Nederwoud, Nekkeveld, Nieuw-Reemst, Nijkerk, Nijkerkerveen, Otterlo, Oud-Reemst, Roekel, Scherpenzeel, Slichtenhorst, Stroe, Terschuur, De Valk, Veenhuizen/De Veenhuis, Veldhuizen, Voorthuizen, Walderveen, Wekerom, Wessel, Westeneng, Het Woud, Zeumeren en Zwartebroek.

Verder bevat het boek een Literatuuropgave en een alfabetisch register. Er zijn 54 illustraties, die bestaan uit frag-

menten van kaarten, afbeeldingen van oude prenten en schilderijen, en foto's van historisch interessante punten.

Bovenstaande informatie betreft het boek:

Landschap en plaatsnamen van de West-Veluwe

Geschreven door: Dr D. Otten

Uitgave:

Gysbers en Van Loon

Bakkerstraat 7 - 7a

Postbus 396 - 6800 AJ ARNHEM

Telefoon: 085 - 424421

VAN MEHNEN NAAR MAANEN

Op 1 april 1783 werd in het lidmatenregister van de Evangelisch Lutherse Gemeente te Amsterdam ingeschreven: Coenraad Henderik Spielziek afkomstig uit Blasheim.

Na veel speurwerk bleek dat dezelfde persoon te zijn als Conrad Henrich Spielsieck, geboren op 3 november 1765 in de Mehner Masch, het westelijk deel van Mehnen, gemeente Blasheim. Deze plaats ligt tussen Osnabrück en Minden, aan de noordzijde van het Wiehengebergte.

Coenraad was toen 17 jaar oud en voor de tweede zoon bood de boerderij in Mehnen weinig perspectieven, verder wachtte hem op 18-jarige leeftijd de dienstplicht in het Pruisische leger. Vele "Hollandsgänger", hier meer bekend als de hannekemaaiers, werden toentertijd aangetrokken door de grote welvaart in Nederland, waar het einde van de gouden eeuw in zicht was.

Coenraad huwde in 1793 in Amsterdam met Maria Willemsen, die hem vier kinderen schonk, waarvan als enige zoon de eerste Nederlandse Coenraad, geboren in 1796. Door allerlei omstandigheden was Coenraad in Amsterdam in het Burgerweeshuis terechtgekomen, vanwaar hij in 1811 werd uitgezet bij een boer in de Kraats te Bennekom.

In tegenstelling tot zijn vader ontliiep hij hier de dienstplicht niet; in de periode 1813-1815 nam hij deel aan de slag bij Waterloo. Eerst 50 jaar nadien ontving hij bij een huldiging tijdens de herdenking van de bevrijdingsdag, met vier andere

nog in leven zijnde oudstrijders, uit handen van de burgemeester van Ede, het zilveren kruis. Dit was bij K.B. van 10 mei 1865, St.bl. 32 ingesteld als beloning voor hen, die in Nederlandse dienst aan krijgsverrichtingen in de jaren 1813-1815, ter herstelling en bevestiging van Nederlandse onafhankelijkheid, een werkzaam aandeel hadden gehad.

In 1823 trad hij op 27-jarige leeftijd in het huwelijk met een Bennekomse. Hij werd toen de stamvader van alle in Nederland, voornamelijk op de Veluwe, levende Speelzieken. Zijn eerste eigen woonstede was de "Haverkamp", weliswaar enkele malen verbouwd, gelegen in Bennekom, in de Kraats, Dijkgraaf 16. Thans woont daar Willem Gesink, gehuwd met Gerritdina Speelziek geboren in 1917.

Het opmerkelijke is, dat het Duitse Mehnen en Nederlandse Maanen vermoedelijk een zelfde betekenis hebben. Volgens Duitse bronnen zijn deze woorden afgeleid van mene of mana. Ze duiden op een open plek in het bos en zijn verwant aan de begrippen gemeenschappelijk, gemeente en meent. Wellicht hebben we hier te maken met gemeenschappelijk in gebruik zijnde markegronden. Voor de namen Mehner Masch en Maanderbroek geldt hetzelfde. Ook de landschappelijke aard van de Kraats heeft veel gemeen met die van de Mehner Masch, welk laatste gebied enigszins glooiend is.

In Mehnen wonen thans nog enkele van de weinige overgebleven Duitse naamgenoten. Ook daar is de naam verbasterd en wel in Spelsiek en Spellsiek. De oorsprong van de naam is Spele, zij die afkomstig waren van het dorpje Spele aan de Fulda. Deze Spele's vestigden zich later in Mehnen "an der Siecke", zijnde naam "Spele an der Siecke", hetgeen later Speelsieck en Spielsieck werd.

Behalve de inschrijving in het kerkregister (Spielziek) werd de naam in Nederland nadien blijvend Speelziek. De bakermat van de Nederlandse Speelzieken is feitelijk gelegen in de Kraats; vele nakomelingen van hen zijn nog altijd woonachtig in Ede en omgeving.

Door: J.J. Speelziek (geb. Diedenweg 5, Maanen, Ede)
Zwanenpad 5 - 7395 MK TEUGE

JUBILEUM VAN DE HEER J. DIEPEVEEN

Op 5 januari jl. was het 12¹/₂ jaar geleden dat de heer Jan Diepeveen bij het museum Oude Ede kwam. In kleine kring is dit feit herdacht. De heer Diepeveen, zijn vrouw, dochter en zoon werden ontvangen in het museum en toegesproken door de heer E. Broekhuis, voorzitter van de Vereniging Oud Ede en door mevrouw I. Kliffen van de Vereniging Felue.

Beide sprekers getuigden van de grote betekenis die de heer Diepeveen heeft voor het functioneren van Oude Ede en van Felue.

Jubilaris Jan Diepeveen

Van de heer Diepeveen bereikte ons het volgende bericht:

Donderdag 5 januari 1989, de dag dat het 12¹/₂ jaar geleden was dat ik als iemand die niets van een museum afwist bij Oude Ede binnenstapte. Dan is alles nieuw voor je, maar al snel had ik het best naar mijn zin. Het werk en de kontakten met iedereen beviel me wel. In die 12¹/₂ jaar is er veel veranderd, ook bij Oud Ede, alles is groter geworden.

Van diverse mensen heb ik een heleboel geleerd, ik zal maar geen namen noemen, want dan ga je soms iemand vergeten (of de lijst wordt te lang).

Bij deze wil ik iedereen bedanken, die op 5 januari de dag opgevrolijkt heeft.

Speciaal (één naam mag) Ina Kliffen, verder het bestuur en de museum-commissie voor de envelop en de bloemen, en het "trio" dat alles had versierd.

Hartelijk Dank.

Jan Diepeveen.

LEZING OVER EN EXCURSIE NAAR UTRECHT.

Na het huishoudelijk gedeelte van de jaarvergadering op dinsdag 18 april a.s. in Calluna zal de heer J.M. van Hellenberg Hubar een lezing met dia's houden over de binnenstad van Utrecht. Utrecht was in de Middeleeuwen de belangrijkste stad van de Noordelijke Nederlanden. Het Middeleeuws stratenplan is behouden gebleven en het karakteristieke grachtenstelsel met de werfkelders is uniek in Nederland. Utrecht bezit nog acht Middeleeuwse kerken. Ter vergelijking: Amsterdam heeft nog twee kerken uit de Middeleeuwen.

De heer Hubar is ook onze gids bij de wandeling die in aansluiting op de lezing georganiseerd wordt op vrijdag 21 april a.s. Voor deze excursie vertrekken we op 21 april om 13.00 uur vanaf het museum. We rijden dan rechtstreeks naar Utrecht waar de heer Hubar ons zal begeleiden bij de wandeling door de binnenstad van Utrecht. Duur van de wandeling is 1¹/₂ uur.

De mensen die geen zin in wandelen hebben kunnen een keus maken uit het bezoeken van de volgende musea:

1. Het Nationaal Museum van Speelklok tot Pierement.
Het is een museum voor automatisch spelende muziekinstrumenten. We krijgen een rondleiding door het museum.
2. Rijksmuseum het Catharijneconvent.
Dit museum bevat een omvangrijke historische collectie van kerkelijke kunstschaten.
Ook hier wordt een rondleiding gegeven.
Museumkaart en/of Pas 65+ meenemen.

Na afloop van de wandeling of het museumbezoek wordt gezamenlijk een kop thee met een "domtorentje" genuttigd in

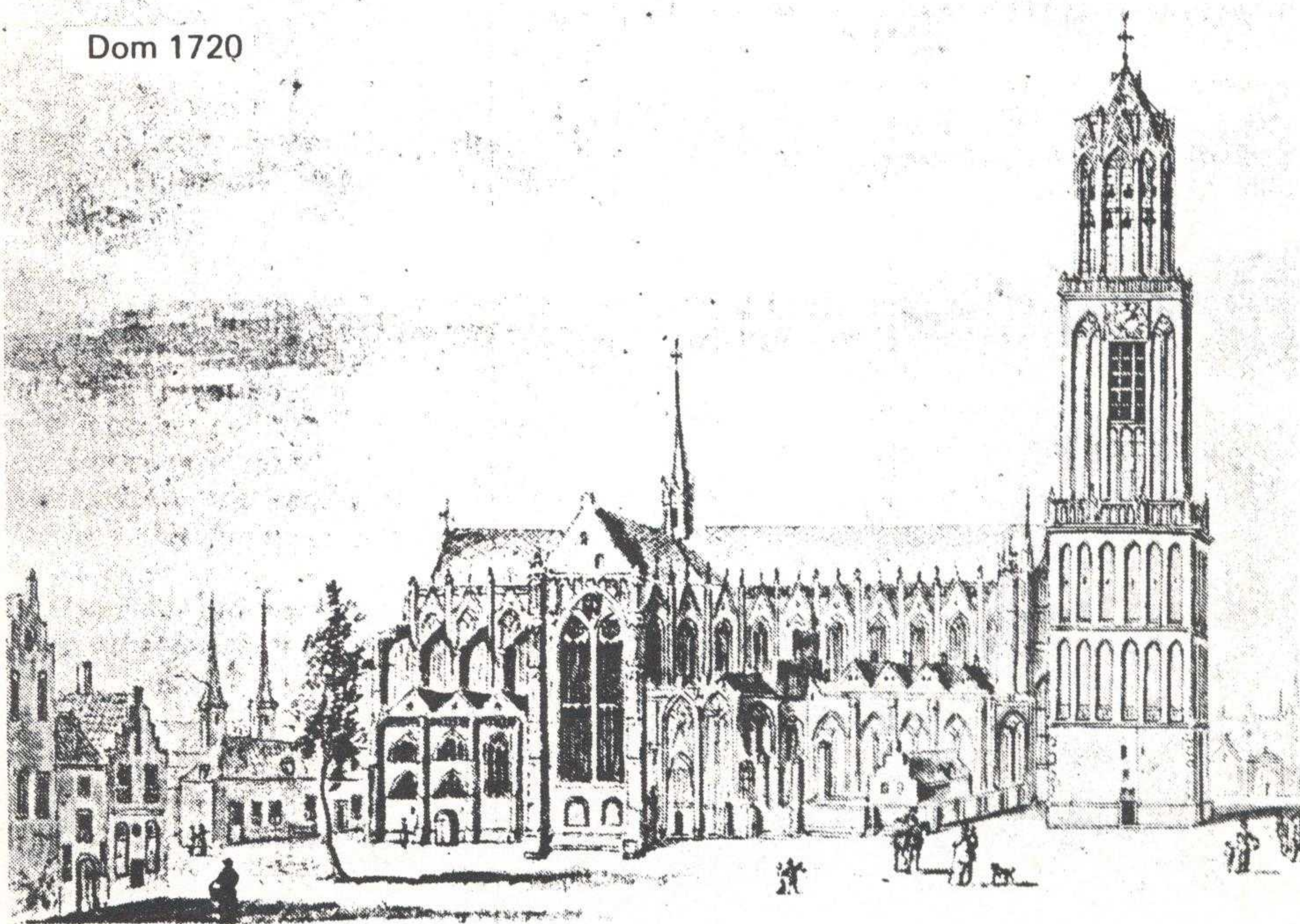
het Theehuis bij de Domkerk. Vervolgens gaan we per bus via de Langbroekwetering, Amerongen, Rhenen en Wageningen weer naar Ede, waar we uiterlijk 18.00 uur zullen arriveren. Kosten inclusief museumbezoek en theehuis: f 19,50.

Om de organisatie vlekkeloos te laten verlopen is het gewenst dat U van tevoren aangeeft welke van de drie excursie-mogelijkheden in Utrecht Uw voorkeur heeft.

We vragen U voor 10 april a.s. onderstaande bon in te leveren bij het museum of bij de sekretaris van de Vereniging Oud Ede: Mevrouw H.A. Blaauw-de Wit, Beatrixlaan 14, 6713 PS EDE, telefoon 11584.

Kosten te voldoen bij aanmelding.

Dom 1720

voor aanmeldingsbon: zie pag. 14.

Uitknippen of overschrijven en voor 10 april a.s. inleveren.

NAAAM:

ADRES:

TELEFOONNUMMER:

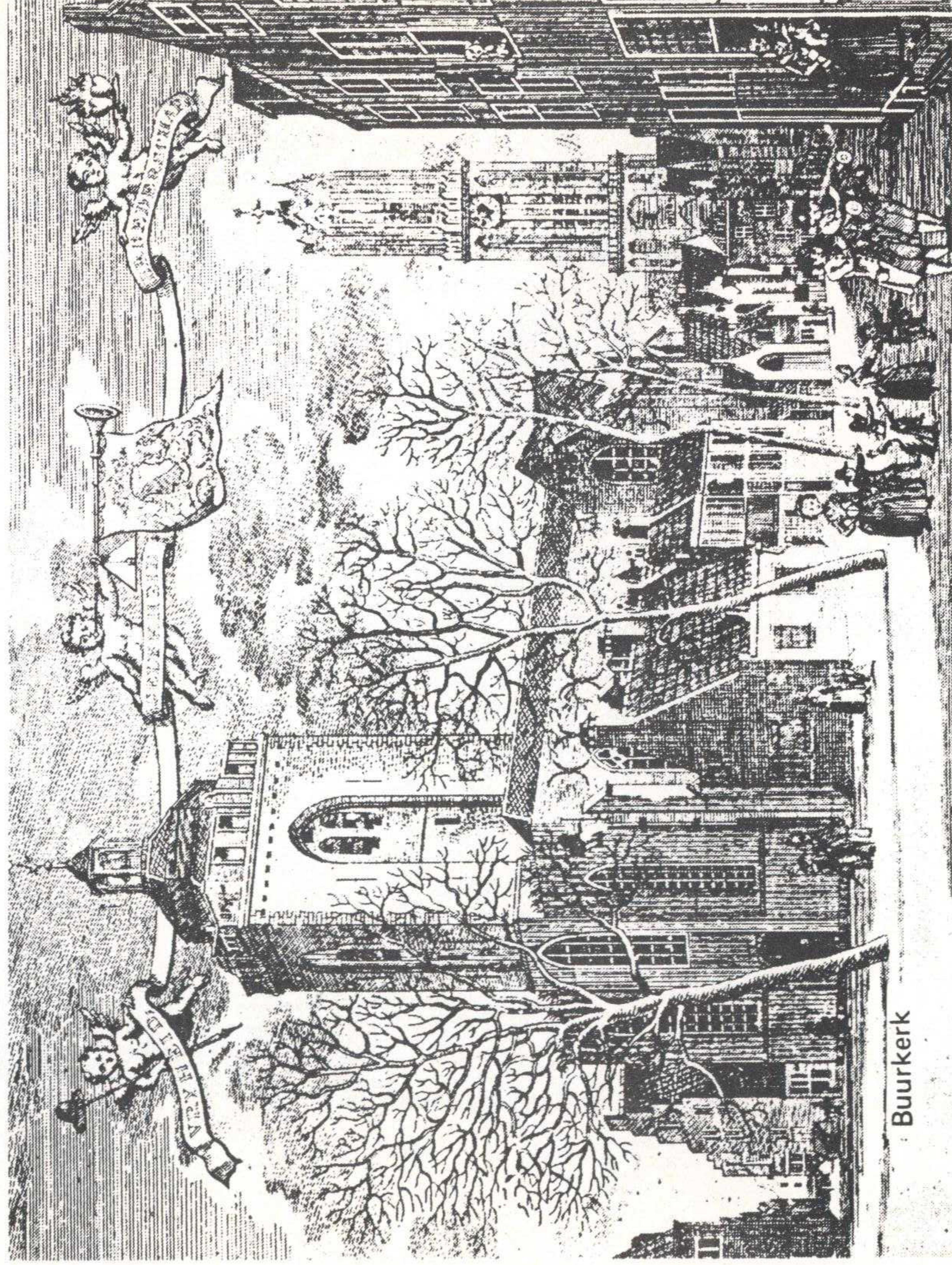
Kiest in Utrecht voor: (doorhalen wat niet gewenst wordt)

1. WANDELING DOOR DE BINNENSTAD
2. NATIONAAL MUSEUM VAN SPEELKLOK TOT PIEREMENT
3. RIJKSMUSEUM HET CATHARIJNECONVENT

Onderstaande niet invullen:

De kosten ad f 19,50 zijn bij aanmelding wel/niet voldaan.

Handtekening voor ontvangst:

Buurkerk

Wekelijks hebben wij
voor onze klanten
Een keur aan bloemen
en planten
En voor struiken
en bomen
Kunt u ook gerust
bij ons komen

Kwekerij A. van der Meijden

Schaapsweg 80 - Ede - Telefoon (08380) 15615

hartveroverend

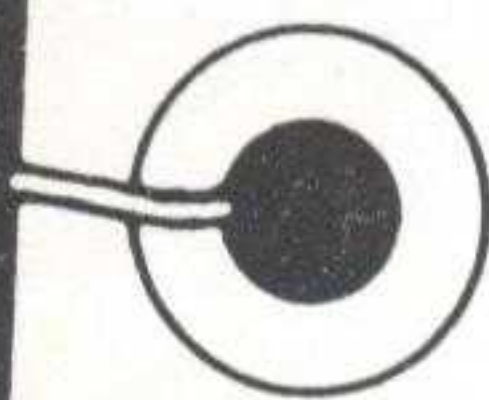
Uw hele nieuwe garderobe samenstellen in één zaak. Omdat alles er is en... alles perfekt is!

VAN DE WEERD
LADY
grotestraat - ede

 gordijnstoffen?
ploegstoffen
natuurlijk!

ze zijn verkrijgbaar bij

Eigen showroom.

VAN DIJK B.V.

INTERIEUR
VERZORGING

ZANDLAAN 16 - 6717 LP EDE -
TELEFOON 08380 - 32359

HISTORISCH GEOGRAFISCH BEELD VAN DE GEMEENTE EDE. **Door J.J.P. Nijdam. Deel III.**

Uit de gedane vondsten komt duidelijk naar voren, dat een levendig contact met de Romeinen bestond. De noordgrens van het door hen beheerste gebied lag nauwelijks tien kilometer zuidelijker. Niet alleen inheemse gebruiksvoorwerpen werden gevonden, men trof materiaal aan, dat duidelijk aangaf welke handelscontacten met de Romeinen bestaan moeten hebben. De nederzetting werd ontdekt, nadat in dit gebied grondwerk werd gedaan. Tot het moment, dat het werd opengelegd, was het stuk land bedekt geweest met een dik pakket in later tijd opgebrachte plaggebemesting. De blootgelegde huisplattegronden waren hierdoor bijzonder goed bewaard gebleven en gaven een goed beeld van hoe men rond het begin van onze jaartelling in dit gebied leefde en werkte. Dat het een bewoning van langere duur geweest is, wordt aangetoond door verschillende elkaar overdekkende en snijdende plattegronden van toenmalige bebouwing.

Op dit moment, maar het onderzoek is nog niet afgesloten, gaat men uit van een dertigtal huizen. Hierbij kan men veronderstellen, dat het dorp door een 200 tot 300 mensen werd bewoond.

Vergelijkingen tijdens historisch onderzoek hebben aangetoond, dat in de Romeinse tijd in deze omgeving wellicht een Friese bevolkingsgroep gehuisvest is geweest: Tijdens de volksverhuizingen na het instorten van het Romeinse rijk zijn deze mensen uit dit gebied verdwenen.

Mogelijk is de streek daarna een tijdlang onbewoond gebleven en kon daardoor de verlaten nederzetting door de natuur overwoekerd worden, waardoor het voor latere onderzoekers redelijk gespaard bleef.

DE GESCHIEDENIS VAN DE STREEK TOT HET ONTSTAAN VAN HET AMBT EDE.

In later tijd werden de Veluwe en de Vallei bewoond door een Saksische bevolkingsgroep, maar rond het jaar 500 was de streek al een deel van het dan opkomende Merovingische of Frankische rijk.

Dit rijk beheerste het rond de Rijn liggende noordwestelijke deel van Europa en breidde onder Clovis (481-511) uit tot aan

de Pyreneeën in het zuidwesten en de Duits/Zwitserse grens en in het zuidoosten. De Franken beheersten het oosten en het zuiden van het hedendaagse Nederland. De Friezen hadden de Noordzeekust van Vlaanderen tot aan de huidige Duits/Deense grens in handen. De omgeving van Ede lag in deze tijd in het Frankisch/Friese grensgebied.

De eerste op schrift gestelde gegevens over het gebied van de Veluwe en de Vallei dateren uit de Karolingische periode. Bronnen zijn uit die tijd stammende bestuurlijke en vooral kerkelijke geschriften.

Veel van de op de Veluwe voorkomende namen, die uit deze tijdsperiode stammen, eindigen of eindigden op -lo en -el en duiden op de aanwezigheid van bos: Uddel (Uttiloch, 793), Wekerom (Wicherumlo, 814), Ermelo (Irmenlo, 855), Otterlo (Utterlo, 855).

De groei en bloei van het Karolingische rijk had voor het gebied ook andere betekenis: De verdichting van de bevolking betekende, dat steeds meer bos gekapt wordt: Men kapte bos voor het hout dat men nodig had. Men gebruikte bos- en later heidegrond om die, gemengd met opgespaarde mest ter verbetering van de grond over het land te brengen.

Na verloop van tijd begon de Veluwe van een bosrijk gebied tot een bosarm gebied te worden en de ontstane heidevelden werden in later jaren zelfs bedreigd door enerzijds het te intensieve plaggen van de heide en anderzijds het veelvuldige afbranden ervan: jonge hei was voor de talloze op de heide grazende schaapskudden beter eetbaar, dan de veel houtiger oudere heide.

Door het overmatig gebruik van deze heidegrond kreeg de bodem geen gelegenheid zich te herstellen. Het gevolg was, dat hierdoor de in later jaren gevreesde zandverstuivingen ontstonden.

Een ander punt van achteruitgang was de verschraling en tenslotte het verdwijnen van het oorspronkelijke landschap tengevolge van het bestaan van een grote ijzerindustrie in deze streken. Het bestaan van deze ijzerindustrie vraagt nadere uitleg.

Zoals boven gezegd, maakte tot omstreeks het jaar 1000 het noordwestelijke deel van het Europese vasteland deel uit van het toenmalige Karolingische rijk. Het gebied bezat in figuur-

lijke zin een eilandkarakter: het sloot zich economisch totaal af van de buitenwereld: Engeland, Scandinavië en het Oost-zeegebied sloten noordelijk en oostelijk aan op het Byzantijnsche rijk. Aan de zuidzijde vormden Mohammedaanse landen een tegen dit Karolingische rijk gevestigde macht.

Het Karolingsche rijk was aangewezen op dat, wat het zelf voortbracht. Daartoe behoorde de winning en de verwerking van ijzererts. In het toenmalige graafschap Hamaland, dat een deel was van dit Karolingische rijk, moet een grote nomadische ijzerindustrie bestaan hebben. Het gebied van de Veluwe, de Utrechtse Heuvelrug, Montferland en Salland behoorden tot dit hertogdom. Deze industrie kon hier ontstaan, omdat men daar beschikte over moerasijzererts of ijzeroer, dat in de beken werd gevormd. Verder kwamen in de stuwwallen zogeheten klapperstenen of limietknollen voor, die eveneens ijzer bevatten.

IJzer was belangrijk, maar bijzonder moeilijk verkrijgbaar. IJzer speelde echter een zo wezenlijke rol in de ontwikkeling van de toenmalige samenleving, dat winning ervan in die zandgebieden in die omstandigheden lonend werd. Rond 800 tot 1000 kan men zeggen, dat op de Oostnederlandse zandgronden een zekere wijze van industrialisatie plaats vond. Een gebeurtenis dat, zoals boven werd aangeduid, ingrijpende gevolgen had. Deze ijzerindustrie bracht een opmerkelijke verdichting van de bevolking met zich mee. Het ging hierbij echter om een bevolkingsgroep, die niet streekgebonden was: de mensen reisden achter de winningsgebieden aan. De ijzerindustrie was daar, waar grondstof voor handen was. Was die grondstof na verloop van tijd op, dan reisde de industrie verder.

Van belang is in dit verhaal te vermelden, dat deze ijzerindustrie grote hoeveelheden houtskool nodig had. Tijdens de productie werd al het bos rond deze productieplaatsen gekapt en gebruikt.

De veronderstelling dat het verdwijnen van de Veluwse bossen nog andere oorzaken zou kunnen hebben, dan die welke terugvoeren op de toenmalige wijze van landbouw en de latere verdroging van het gebied sinds de 10e eeuw, is op dit moment een punt van archeologisch onderzoek westelijk van het dorp Kootwijk. Op dit onderzoek wordt nader ingegaan.

De ijzerwinning op de Veluwe, die een afbraak van het land-

schap was, is gevoelsmatig te vergelijken met de in de 20ste eeuw plaatsvindende desastreuze vernietiging van het natuurlijk landschap in de tropische- en subtropische gebieden van de aarde. In de 10e eeuw trad een verdroging van het landschap op, die mede haar oorzaak vond in het verdwijnen van de bossen. Zoals boven werd uitgesproken, leidde het kappen van de bossen en de overbeplagging van de heide tenslotte tot het ontstaan van de tot in het begin van deze eeuw beruchte zandverstuivingen.

Op dit moment gebeurt in een groot aantal ontwikkelingslanden precies hetzelfde: het oerwoud verdwijnt en deze "ontgonnen" streken veranderen tengevolge van het menselijke ingrijpen in het door de natuur geschapen landschap in toenemende mate in een steppe- en tenslotte zelfs woestijngebied.

De veranderingen van het landschap in de 10e eeuw hadden mede door optredende veranderingen op klimatologisch gebied verdroging van de grond tot gevolg. De verdroging van de bodem vond plaats omdat de grondwaterspiegel begon te dalen. Op de Veluwe moet dit het verdwijnen van verschillende nederzettingen tot gevolg gehad hebben.

(Wordt vervolgd)

NIEUWE LEDEN VAN DE VERENIGING OUD-EDE bijgehouden t/m 22 februari 1989

Mevrouw H.J.M. Burgers, Magnolialaan 23 te Ede
Mevrouw J.P.M. Burgers, Magnolialaan 23 te Ede
De heer M. Honing, Hoekenburg 7 te Ede
De heer P. Krijger, Hofbeeklaan 34 te Ede
De heer H. Schoeman, Maanderweg 30 te Ede
De heer J.R. Siereveld, Burg. Prinslaan 35 te Ede
Mevrouw A.H.P. Wilbrink, Eikelakkers 33 te Ede.

GLASSCHADE HERSTELLEN

JANSEN v/h de NOOY bellen

Telefoon: 16308

tevens verkoop en plaatsing van alle soorten glas.

SPIEGELS en GESLEPEN GLASPLATEN

ISOLATIEGLAS van THERMOPANE - POLYGLAS

of aluminium voorzetramen.

GLASHERSTEL JANSEN v/h de NOOY

Bettekamp 13 EDE - Telefoon: 16308

SCHILDERSBEDRIJF de NOOY

**voor alle onderhoudswerken, zowel binnen- als
buitenwerk, sauswerk, sierpleister, sigmulto, behangwerk
en andere schilderswerkzaamheden.**

voor informatie naar:

JANSEN

Bettekamp 13 EDE

Telefoon: 16308

vroeger kreeg ik er mijn
spaarzegeltjes
nu regel ik al mijn
geldzaken en verzekeringen
bij de bank met de

**omdat de oudste bank in ede
allang de oude niet meer is!**

**maar nog net zo vertrouwd,
gelukkig!**

**gelders - utrechtse
spaarbank**

ede, bennekom, lunteren, wekerom en otterlo